

УПРАВЛІННЯ РИНКОМ ЗЕРНА В УМОВАХ ЗАГРОЗИ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ

Досліджено роль державного регулювання на етапі сучасного розвитку невизначеності економічних систем; визначені мотивуючі цілі та методи державного управління в теоретичному аспекті та на прикладі країн-лідерів з експорту зерна. Розглянуто питання впливу факторів на розвиток світового ринку зерна, визначені сучасні тенденції розвитку зернового ринку відповідно до чинного законодавства. Дослідженні основні механізми регулювання ринком зерна; проаналізоване регулювання ринку зерна в Україні; надані рекомендації.

Ключові слова: глобалізаційні процеси, глобальна продовольча криза, світова економіка, світовий ринок зерна.

Постановка проблеми. Ринок зерна є джерелом і основою сталого розвитку агропромислового комплексу для більшості країн світу. Стратегічна роль ринку зерна для світових економік пояснюється тим, що будучи однією з найбільших галузей у структурі агропромислового комплексу для більшості країн, зерновий ринок виступає основою для формування пропозиції основних видів продовольчих продуктів для населення держави та їх вартості, а також важливим експортним товаром, незамінною сировиною для багатьох галузей АПК. На його частку припадає 25% всього товарообігу продовольства і сировини для виробництва [7]. Внаслідок цього, зерновий ринок виступає гарантом продовольчої безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поширення глобалізаційних процесів, динаміка розвитку економічних, політичних і науково-технічних факторів, загострення демографічних та екологічних питань, розвиток продовольчої кризи є причинами актуальності дослідження управління ринком зерна всередині країни і на міжнародному рівні. Дане питання досліджували П.Т. Саблук, Л.М. Худолій, М.М. Тимошенко, Ю.Є. Кирилова, Я.А. Жаліло, О.В.Собкевич, В.Г.Клименко, Р.В. Рибчинський та інші. Однак авторами досліджувались тільки окремі аспекти.

Метою статті є вивчення стану управління ринком зерна в умовах загрози світової продовольчої кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова економіка переживає

етап глобальних змін. Фінансово-економічні кризи, збільшення населення на планеті щорічно на 70 млн. людей (наприклад у 1990 р. чисельність становила 5,26 млрд., в 2009 - 6,6 млрд.людей), зміни клімату, зменшення прісної води (2, 7% прісної води на планеті з яких 70% використовує агропромислово-індустріальний комплекс) [5], зменшення посівних площ, глобальні зміни в структурі попиту на продовольчі товари, збільшення цін на продовольчі товари, розвиток ринку біопалива (підтримка даного напрямку урядом США, а саме, надання субсидій фермерам і сільськогосподарським компаніям на виробництво пшениці, кукурудзи, ріпаку; директива ЄС 2003/30 просуває біопаливо, яке повинно складати 5,75% від сумарної кількості бензину і дизеля, що використовується для транспортних потреб) [8], збільшення витрат аграріїв на виробництво продукції (збільшення цін на нафта, транспортні тарифи, ціни на добриво) - є причинами стверджувати, що ринок зерна функціонує в умовах економічної нестабільності, результатом чого є розвиток продовольчої кризи. В наслідок цього, виникають проблеми теоретичного і прикладного характеру, які мають важливе значення для сталого функціонування і розвитку аграрного сектора економіки. Зокрема, пріоритетним є питання регулювання сільським господарством.

Для переважної більшості країн сучасного світу, питання державного регулювання агропродовольчих ринків є питанням особливого значення в системі економіко-політичного управління краї-

ною. Методи, які використовуються для регулювання, підлягають постійним змінам, внаслідок адаптації до мінливої економічної ситуації і прагненню до вдосконалення механізмів. Чинниками успішного державного управління ринком зерна можна вважати зростання експорту сировини та готової продукції, розвиток супроводжуваних галузей, збільшення внутрішніх та зовнішніх інвестицій в ринок зерна. Взаємодія всіх цих складових економічного процесу в результаті створюють мультиплікативний ефект, який призведе до зростання зайнятості та збільшення доходів населення. Держава покликана врегулювати конфлікт інтересів між виробниками, споживачами та експортерами зерна. Вищезазначені кризові процеси у світових економічних системах впливають на проведення наукових досліджень та пошуку нових методів державного регулювання агропромисловим сектором та зерновим ринком зокрема [3, с.11 ,5 ,с.3].

Для визначення тенденцій розвитку світових ринків зерна, особливостей їх регулювання в умовах економічної нестабільності і створення пропозицій розвитку українського ринку зерна, слід охарактеризувати інструменти надання державного впливу на діяльність зернового ринку, механізми регулювання в головних країнах-експортерах [9, с. 5-6].

Основними механізмами регулювання зернового ринку в США є: прямі платежі, антициклічні платежі, платежі за заставними цінами, страхування врожаю. Американська модель функціонування зернового ринку базується на приватних фермерах з власною або орендованою землею, які тісно пов'язані вертикальною інтеграцією з сервісними структурами, харчовою індустрією, банками. Уряд не втручається в ринкові процеси, управлінням їх займаються приватні продавці зерном, тим ні менш держава надає довгострокові кредити під низькі відсотки до 40 років, що дозволяє диктувати умови економічного розвитку країнам-імпортерам. Експорт в США здійснюють виключно приватні компанії. Держава не створює резервних фондів так як попит і пропозиція створюють умови для експортування зерна і продажі на внутрішньому ринку за вигідною ціною. Однак експортери зобов'язані заповнювати експортні декларації з повною інформацією про товар і експортера.

У Європейському Союзі основні види підтримки виробників зерна: прості виплати на господарство; експортні субсидії; мінімальні ціни підтримки (інтервенційні платежі). Інтервенційні платежі страхують фермерів від зниження ринкових цін нижче встановленого мінімуму. Прямі платежі залежать від урожайності, посівних площ, обсягів виробництва. Постійна державна підтримка дає можливість підтримувати необхідний рівень доходів, використовувати нову техніку і прогресивні технології. Митне регулювання забезпечує підтримку національних товаровиробників у слідстві обмеження імпорту і підтримки експорту зі збереженням продовольчої безпеки за допомогою експортних дотацій, імпортних квот і ліцензій. Причиною виникнення експортних субсидій було неконкурентоспроможність зернових з ЄС на світовому ринку. ЄС не створює обмеження в експорті, єдина умова для отримання експортної ліцензії є декларування прогнозованого компанією експорту зерна, для того щоб у разі необхідності держава змогла контролювати продовольчу безпеку країни.

Канадська система управління ринком поєднує вільну торгівлю та експорт зернових фермерами і трейдерами, і управління ринком Канадським радою з пшениці та ячменю, що належить фермерам і кооперативам, працюючої на безприбутковою основі. Рада скуповує зерно у виробників і забезпечує його експорт, доходи розподіляються пропорційно зданій продукції.

В Японії держава кількісно обмежує імпорт деяких сільськогосподарських товарів, що є необхідною умовою для розвитку фермерства всередині країни, який заздалегідь встановленим мінімальним цінам на випадок низького їх падіння.

В Аргентині державне управління експортом зернової продукції зводиться до ведення статистики внутрішнього споживання та експорту і прогнозування майбутнього врожаю. Дані розрахункові баланси стають «лакмусовим папірцем» для контролювання обсягів експорту та введення можливих квот. Весь обсяг експорту ділять на періоди, що дозволяє рівномірно здійснювати експорт.

Методами державного регулювання в Росії є державні закупівлі та товарні інтер-

венції державною компанією ВАТ «Об'єднана зернова компанія», у всіх інших випадках контроль відбувається ринковими механізмами.

Досвід країн лідерів-експортерів зернової продукції говорить про те, що ні держава ні фермери не можуть бути основними експортерами зернових. Співпраця з трейдерськими компаніями дають можливість фермерам займатися питаннями покращення якості та ефективності виробництва зернових культур. Що стосується перехідних запасів, то вони служать лише у вигляді стратегічних резервів, перевага надається вільної торгівлі, а квотування використовується лише в крайніх заходи продовольчої безпеки. Основними завданнями, поставленими перед собою державою в питаннях регулювання агропромисловим комплексом, має бути проведення політики, спрямованої на збільшення продуктивності вирощування сільгоспкультур, покращення якості та зниження собівартості продукції.

Економічна система України, крім існуючих світових кризових факторів, перебуває в процесі трансформації від командно-адміністративної системи до ринкової. Результатом тривалого переходу є важкий процес реформування агропромислового комплексу, і зокрема ринку зерна.

Сучасні методи регулювання ринком зерна в Україні далекі від ідеалу. Не дивлячись на збільшення виробництва за останні 5 років в середньому на 30%, а експорту на 79% [6] (виробництво зернових склало в 2011/12 МР 57 млн. тонн, а експорт 21 млн тонн, що в результаті дало 7-ме і 6-те місце у світовому рейтингу виробництва і експорту відповідно) [6], бар'єрами розвитку виступають обмеження держрегулятором. Неодноразове введення квот на експорт зернових, неповернення ПДВ експортерам, бюрократія оформлення експортних документів, державне регулювання, створюють умови неефективного функціонування зернового ринку України, високої собівартості її продукції. Ринкові процеси разом з державними обмеженнями у вигляді квот, сприяють структурній зміні виробництва зернових на користь кукурудзи, так як обсяг експортних квот кукурудзи вищі ніж пшениці, що стимулює виробництво і експорт цієї зернової культури.

В умовах глобальної продовольчої кризи на ряду з економічною нестабільністю світових економік, необхідним є якісна зміна

методів державного регулювання в Україні. Ефективним на наш погляд є наступні початкові кроки реформування зернового ринку України: 1) обмеження адміністративних методів управління на користь ринкових, використання квот лише при реальній продовольчій небезпеці; 2) стимулювання експорту готової продукції за допомогою надання пільгового кредитування та оподаткування (реальним прикладом може стати розвиток біопалива); 3) створення з комерційними компаніями спільних програм розвитку інфраструктури.

В умовах нестабільності світових економічних систем, зростанням цін на продукти харчування, енергетичні ресурси та сировину, світові економіки шукають умови мінімізації ризиків шляхом створення митних союзів або зон вільної торгівлі. Прикладом даних міжнародних інтеграційних структур, створення яких зокрема залежить від геополітичних та історичних фактів, можуть служити НАФТА, СОТ, АСЕАН, САР (ЄС) і багато інших, які концентрують свою взаємодію на умовах доступу до ринків, міжнародної кооперації та стимулювання інвестицій, що дозволяє збільшувати товарні угоди на взаємовигідних умовах в рамках агропромислового сектора, мати сильніші конкурентні умови в порівнянні з іншими країнами, розвивати галузі сільського господарства в слідстві характеризується невеликими розмірами господарств, високою вартістю робочої сили і високою собівартістю.

У Бразилії експортом займаються всі учасники ринку-транснаціональні компанії, виробники, торгові компанії. Уряд використовує метод інтервенційних закупівель за проведення загальних інвестиційних процесів.

Збільшення цін на продовольчі товари, які досягли безпрецедентного рівня, цінова волатильність на світовому ринку зерна, що викликала спекулятивні інвестиції на ринках зернових ф'ючерсів і опціонів, стали причиною пошуку шляхів захисту державами від потенційної нестачі продовольства і цінових шоків. У пошуках виходу з кризи Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун, запропонував створити цільову групу, до складу якої увійшли ФАО, Світовий банк та інші світові організації, і в липні 2008 року опублікував Всеосяжну рамкову програму дій, яка окреслить новий курс глобальної продовольчої

політики, спрямованої на вирішення проблеми світового зростання цін на продукти харчування і розробку плану дій, що сприятиме вирішенню проблеми глобальної продовольчої безпеки. Співпраця міжнародних організацій, зокрема, Продовольчою і сільськогосподарською Організацією Об'єднаних Націй (ФАО), Міжнародним фондом сільськогосподарського розвитку (МФСР) і Всесвітньою продовольчою програмою (ВПП) відіграє стратегічно важливу роль у визначенні напрямків спільних зусиль по досягненню ліквідації голоду. Декларація, проголошена в 2009 році на саміті з продовольчої безпеки, «Саміт проти голоду», а також Програма ООН спрямовані на надання продовольчої допомоги, розвиток системи соціального захисту, вдосконалення виробництва, ринків сільськогосподарської продукції, скорочення втрат врожаю, а також зміни в торговій і податковій політиках, збільшенні внутрішнього і міжнародного фінансування сільського господарства, пошук нових інвестицій в сільськогосподарській сектор, поліпшення загальної координації дій та управління у вирішенні глобальних проблем продовольчої безпеки у взаємному партнерстві з відповідними зацікавленими сторонами державного і приватного сектора, які беруть активну участь у вирішенні проблеми світової продовольчої кризи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, зважаючи на результати дослідження, поглиблення світової продовольчої кризи, змушує об'єднуватися політичні, громадські та комерційні організації країн світу для подолання голоду та вирішення питання продовольчого забезпечення держав.

Перспективи подальших досліджень даного кола проблемних питань полягають у розробці методології і практичних рекомендацій для створення умов ефективного функціонування агропромислового комплексу в цілому і ринку зерна, для зменшення впливу загрозливих тенденцій існуючої продовольчої кризи та вирішення питання продовольчого забезпечення.

Література

1. Каткевич Г. Зерно на экспорт. Морские перспективы Украины / Г. Каткевич // Транспорт. – 2012. -№39. –с. 57-61

2. Всеобъемлющая рамочная программа действий [Электронный ресурс] / Целевая группа Генерального секретаря ООН по проблеме глобального продовольственного кризиса. – Режим доступа: http://www.un.org/russian/issues/food/taskforce/framework_a1.shtml - Назва з екрану.

3. Євгенія Новичкова. Державне регулювання ринку зерна в Україні // Юридична газета. 2012. - № 25. С. 11-13

4. Галиця І. Державне регулювання в умовах ринкових відносин // Економіка України. – 2002. – №6. – С.52–58.

5. Боднар О.В. Державне регулювання ринку зерна як умова його стабільності // Агроінком. – 2005. – №8. – С. 2–5

6. Чередниченко Елена. Украине нужна единая программа развития как мирового экспортера зерна [Электронный ресурс] // Информационно-аналитическое агентство «АПК-Информ»: [сайт]. Режим доступа: <http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/1009322#.UIIkAхуMTse> – Назва з екрану.

7. Ризики світової продовольчої кризи та виклики для України. Аналітична записка. Аналітичну записку підготували Я. Жаліло, О. Собкевич, В. Русан, А. Юрченко, І. Клименко, В. Скороход, І. Ус [Електронний ресурс]// Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України: [сайт]. – Режим доступа: <http://www.niss.gov.ua/articles/401/> - Назва з екрану.

8. Директива 2003/30/ЕС Европейского парламента и совета. [Электронный ресурс] Официальный вестник Европейского союза - 15.07.2003. - Режим доступа : <http://download.inogate.org/MAIN%20EU%20DIRECTIVES/EU.rus.pdf> – Назва з екрану.

9. Чуприн О. Зерно дорожче за золото, або Як у країнах-житницях світу регулюють ринок зерна / О. Чуприн // Голос України. - 2011. - №. 201. - С. 5-6.

References

1. Katkevych H. Zerno na éksport. Morskyye perspektivy Ukrainy / H. Katkevych // Transport. – 2012. -№39. – s. 57-61

2. Vseob'emlyushchaya ramochnaya pro-hramma deýstvyü [Elektronnyÿ resurs] / Tselevaya hruppa Heneral'noho sekretarya OON po probleme hlobal'noho prodovol'stvennoho kryzysa. – Rezhym dostupu:

http://www.un.org/russian/issues/food/taskforce/framework_a1.shtml - Nazva z ekranu.

3. Yevheniya Novychkova. Derzhavne re-hulyuvannya rynku zerna v Ukraїni // Yurydychna hazeta. 2012. - № 25. S. 11-13

4. Halytsya I. Derzhavne rehulyuvannya v umovakh rynkovykh vidnosyn // Ekonomika Ukraїny. – 2002. – №6. – S.52–58.

5. Bodnar O.V. Derzhavne rehulyuvannya rynku zerna yak umova yoho stabil'nosti // Ahroinkom. – 2005. – №8. – S. 2–5

6. Cherednychenko Elena. Ukraine nu-zhna edynaya prohramma razvytyya kak myrovoho eksportera zerna [Elektronnyy re-surs] // Ynformatsyonno-analytycheskoe ahent-stvo «APK-Ynform»: [saýt]. Rezhym dostupu: <http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/> – Nazva z ekranu.

7. Ryzkyky svitovoi prodovol'choї kry-zy ta vyklyky dlya Ukraїny. Analitychna zapyska. Analitychnu zapysku pidhotuvaly YA. Zhalilo,

O. Sobkevych, V. Rusan, A. Yurchenko, I. Klymenko, V. Skorokhod, I. Us [Elektronnyy resurs] // Natsionyl'nyy in-stytut stratehichnykh doslidzhen' pry Pre-zydentovi Ukraїny: [saýt]. - Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/401/> - Nazva z ekranu.

8. Dyrektyva 2003/30/EC Evropeyskoho parlamenta y soveta. [Elektronnyy resurs] Ofytsyal'nyy vestnyk Evropeyskoho soyuza - 15.07.2003. – Rezhym dostupu : <http://download.inogate.org/MAIN/EU/DIRECTIVES/EU/Directives/Russian/EC/Directive/Biofuels/2003-30-EC.rus.pdf> – Nazva z ekranu.

9. Chupryn O. Zerno dorozhche za zoloto, abo Yak u kraїnakh-zhytnytsyakh svitu rehulyuyut' rynek zerna / O. Chupryn // Holos Ukraїny. – 2011. - №. 201. – S. 5-6.

Саранчук А. А.

Управление рынком зерна в условиях угрозы мирового продовольственного кризиса

Исследована роль государственного регулирования на этапе современного развития неопределенности экономических систем, определены мотивирующие цели и методы государственного управления в теоретическом аспекте и на примере стран-лидеров по экспорту зерна. Рассмотрены вопросы влияния факторов на развитие мирового рынка зерна, определены современные тенденции развития зернового рынка в соответствии с действующим законодательством. Исследованы основные механизмы регулирования рынка зерна; проанализировано регулирования рынка зерна в Украине; даны рекомендации.

Ключевые слова: глобализационные процессы, глобальный продовольственный кризис, мировая экономика, мировой рынок зерна

Saranchuk A.

The guidance of graine market under threat of world food crisis

The role of government regulation in the current stage of economic uncertainty systems by motivating goals and methods of governance in theory and by the example of the leaders in the export of grain is explored. The question of influence factors on the development of the world grain market by current trends in grain market in accordance with applicable law is concerned. The basic mechanisms of regulating the grain market are studied; grain market regulation in Ukraine is analyzed; recommendations are given.

Keywords: globalization, global food crisis, global economy, global grain market.

Рецензент: Сопко В. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Облік, аналіз і аудит» Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна.

Reviewer: Sopko V. - Professor, Ph.D. of Economics, Head of Accounting, analysis and audit Department "University of Economics and Law"KROK", Kyiv, Ukraine.

e-mail: krok@krok.edu.ua

*Стаття подана
18.06.2013 р.*